

Nog één keer Vogelatlas Amsterdam

FRANK VAN GROEN

In september 2022 verscheen Vogelatlas Amsterdam, nu ruim anderhalf jaar geleden. Veel VWG-leden hebben het boek in bezit. De kaartbeelden en verhalen over het wel en wee van de verschillende soorten zullen uitgebreid bekeken en gelezen zijn.

In Vogelatlas Amsterdam staat een grote hoeveelheid cijfers en kaarten over het voorkomen van vogels in de Amsterdamse regio. De soortbeschrijvingen gaan soms dieper in op de materie en de invloed van aanvullende waarnemingen op het verspreidingsbeeld. Ook de ontwikkeling van vogelpopulaties in het Amsterdamse sinds de jaren zeventig komt ter sprake. Een compleet overzicht van de mate waarin waarnemingen uit andere bronnen dan de atlastellingen zijn gebruikt is echter niet in de atlas gepubliceerd. Dat geldt ook voor de soms spectaculaire populatieveranderingen sinds de jaren zeventig. Allemaal razend interessante informatie!

Complete kaartensets op de website

Alle kaarten die horen bij het project Vogelatlas Amsterdam zijn gepubliceerd op vogelsamsterdam.nl/kaarten-vogelatlas-amsterdam/. Er zijn zes kaartensets: broedvogels, wintervogels, vergelijking met Sijsjes en Drijfsijsjes, vergelijking met Atlas van de Noord-Hollands broedvogels, aanvullende waarnemingen broedvogels en aanvullende waarnemingen wintervogels. De kaarten uit de twee eerste kaartensets staan vrijwel allemaal in de atlas. De vergelijkingskaarten zijn niet allemaal

opgenomen in het boek. Veelal wel voor de standvogels (2 pagina's per soort), maar door ruimtegebrek lang niet altijd voor zomervogels (1 pagina) en zeker niet voor zeldzamere soorten (halve pagina). De kaarten met betrekking tot aanvullende waarnemingen zal je tevergeefs zoeken in Vogelatlas Amsterdam.

Aanvullende waarnemingen

Er zijn aanvullende waarnemingen gebruikt om het door de tellers verzamelde atlasmateriaal completer te maken. De manier waarop staat beschreven in paragraaf 2.2 van Vogelatlas Amsterdam. In het proces zijn voor elke soort kaarten gemaakt waarop de aanvullingen voor elk km-hok staan. De stipkleuren geven aan of een aanvullende kilometerstip compleet nieuw was (paars) of dat alleen sprake was van een hogere aantalklasse als gevolg van een aanvullende waarneming (bruin). Voor de liefhebber boeiend materiaal om doorheen te scrollen.

Niet geheel verrassend waren er van opvallende en veel voorkomende soorten over het algemeen weinig aanvullende waarnemingen. Het tegenovergestelde was het geval bij zeldzamere en verborgen levende soorten, zoals

Verspreiding **Spotvogel** met waarnemingscategorieën, zie tekst

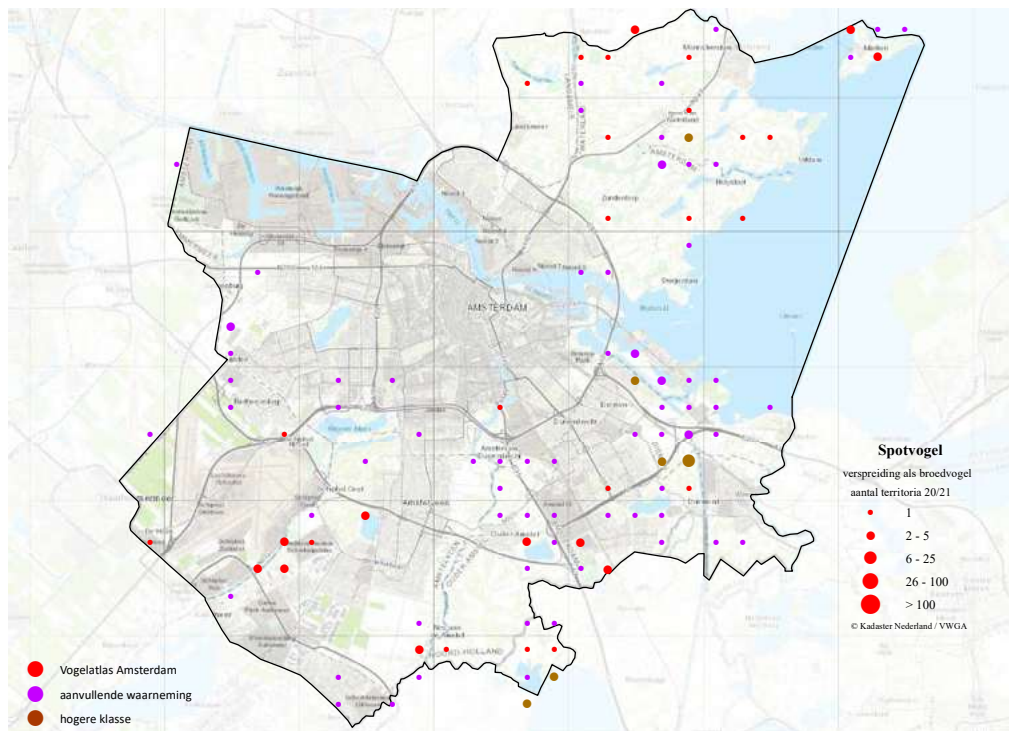
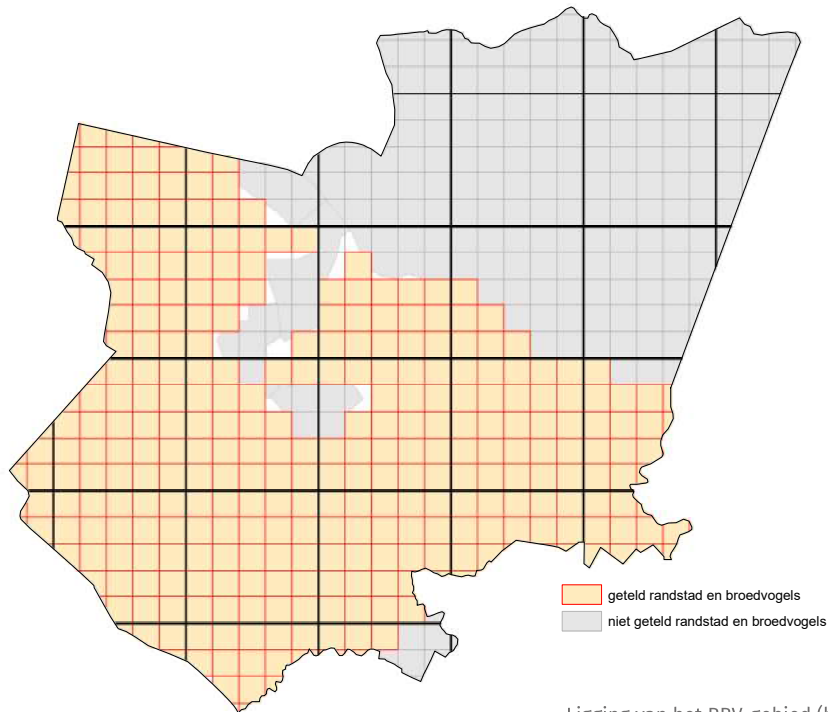

FOTO: JOEP HELDOORN

De meeste **Spotvogels** laten pas na half mei van zich horen en zijn lastig in de kijker te krijgen

EXTRA INFO VOGELATLAS AMSTERDAM

Ligging van het RBV-gebied (beige)

bij Spotvogel. Op pagina 31 tot en met 34 van De Gierwaluw 60-3 staat meer informatie over de aanvullende waarnemingen, onder meer twee tabellen met de 20 soorten met procentueel de meeste en minste aanvullende waarnemingen.

Populatieveranderingen sinds de jaren zeventig

We hebben het geluk dat we kunnen putten uit de kwantitatieve gegevens van Randstad en broedvogels uit 1981. In dit boek wordt heel Zuid-Holland en het deel van Noord-Holland ten zuiden van het Noordzeekanaal en het IJ behandeld. De gegevens hiervoor zijn verzameld van 1973-1978 en vergeleken met de gegevens van Vogelatlas

Amsterdam uit 2020-2021. Hiervoor was wel enige bewerking nodig. Voor Vogelatlas Amsterdam is het aantal broedvogels per kilometerhok in vijf aantalsklassen geschat. Voor Randstad en broedvogels zijn de aantallen broedvogels geschat per telgebied, vaak met minder grote marges dan bij Vogelatlas Amsterdam. Verder konden alleen resultaten worden vergeleken van gebieden die voor beide publicaties opgenomen waren. Dit zogenaamde 'RBV-gebied' staat weergegeven op bijgaande kaart. Een vergelijking met gegevens van Amsterdam Noord, Waterland en Botshol was dus niet mogelijk.

Voor het RBV-gebied zijn per soort de opgegeven aantallen broedparen van

Randstad en broedvogels eenvoudig opgeteld. Hetzelfde is gedaan voor de telresultaten van de km-hokken in het RBV-gebied. Van de op die manier berekende populatie is de waarschijnlijk aanwezige populatie geschat op basis van expert judgement, op dezelfde manier als voor de hele Amsterdamse regio. Meer informatie over beide tellingen en de populatieschattingen staat in hoofdstuk 2 en 5 van Vogelatlas Amsterdam. Anders dan in de atlas staan in bijgaande tabel de volledige telresultaten van alle 148 soorten die in één of beide periodes (mogelijk) zijn vastgesteld als broedvogel. Het gaat hier om broedparen/territoria. De soorten staan genoemd in systematische volgorde.

Een stad in ontwikkeling

De populatieontwikkeling van broedvogels in de afgelopen 50 jaar heeft zich voorgedaan in een periode dat de Amsterdamse regio sterk verstedelijkte. Veel open polders werden volgebouwd of beplant met bossen en parken. Het Westelijk Havengebied ontwikkelde zich van een min of meer natuurlijk pioniermilieu tot een bedrijventerrein. Schiphol groeide en de landbouw intensiverde. Na het verbod op DDT namen roofvogels weer toe. Dankzij landschappelijke veranderingen en afgenomen vervolging vestigden ze zich ook in de Amsterdamse regio. De landschappelijke ontwikkelingen van de afgelopen 50 jaar staan in meer detail beschreven in Vogelatlas Amsterdam.

Bij de interpretatie van de gegevens uit de tabel is het goed om te beseffen dat in de periode 1973-1978 veel minder gebruik is gemaakt van aanvullende waarnemingen. Ook waren de interpretatiecriteria voor geldige territoria

mogelijk wat strenger. De toename van een aantal soorten is daarom mogelijk hier en daar wat overdreven, zoals bij Grote Bonte Specht en Boomkruiper. Andersom zal een afname reëel zijn en eerder groter zijn dan kleiner. Voorbeelden zijn Fazant, Patrijs, alle steltlopers, Torenvalk, Wielewaal en Ringmus.

In 50 jaar tijd 31 nieuwe broedvogels

Als we de resultaten van de tabel nader analyseren blijken in het RBV-gebied gelukkig meer soorten toegenomen dan afgenomen. Er zijn zelfs 31 soorten die er nu broeden die in de jaren zeventig nooit zijn vastgesteld in het RBV-gebied. Hiervan bezetten 14 soorten minder dan 10 territoria en zijn daarmee nog steeds relatief zeldzaam. Het gaat om Steltkluut, Wespendif, Kleinst Waterhoen, Fluitier, Raaf, Bonte Vliegenvanger, Aalscholver, Porseleinhoen, Kwartel, Lepelaar, Vuurgoudhaan, Kleine Canadese Gans, Slechtvalk en Boompieper. Tien soorten verschenen met tussen de 10 en 100 territoria in het RBV-gebied. Het gaat om Ooievaar, Kwak, Havik, Sperwer, Kerkuil, IJsvogel, Brandgans, Buizerd, Grote Alexanderparkiet en Grote Canadese Gans. Zeven soorten die 50 jaar geleden nog niet in het RBV-gebied broedden doen dat nu met meer dan 100 paar. Dit zijn Appelvink, Cetti's Zanger, Soepgans, Boomklever, Nijlgans, Halsbandparkiet en Grauwe Gans. De Grauwe Gans spant daarbij met zo'n 2.000 paar de kroon. Stadsduif en Soepeend werden in de jaren zeventig niet als aparte categorieën onderscheiden.

Verdwenen soorten

Veertien soorten die in de jaren zeventig nog voorkwamen in het RBV-gebied verdwenen geheel als broedvogel.

Tabel 3
Geschatte populatie Randstad en Broedvogels versus Vogelatlas Amsterdam in het RBV-gebied

	Broedvogel	RBV	RBV_VA
verschenen	Kwartel	0	1-4
	Fazant	406-569	280-530
	Patrijs	410-566	5-10
	Knobbelzwaan	135-142	170-240
	Brandgans	0	40-80
	Kleine Canadese Gans	0	5-7
	Grote Canadese Gans	0	60-120
	Grauwe Gans	0	970-2900
	Soepgans	0	120-260
	Nijlgans	0	425-900
verdwenen	Bergeend	12-15	115-185
	Krooneend	0-1	10-18
	Tafeleend	6-9	20-40
	Kuifeend	126-179	430-850
	Zomertaling	17-32	6-14
	Slobeend	94-150	140-260
	Krakeend	6-7	840-1620
	Wilde Eend	2007-2788	2300-4600
	Soepeend	ng	650-1340
	Pijlstaart	2-3	0
	Wintertaling	8-12	4-9
	Dodaars	14-21	45-72
	Fuut	128-148	490-1340
	Geoorde Fuut	0-1	0
	Stadsduif	ng	1655-3300
	Holenduif	23-29	178-287
	Houtduif	2228-3348	2450-4950
	Zomertortel	71-90	0
	Turkse Tortel	333-458	640-1630
	Gierzwaluw	1127-4006	1480-4400
	Koekoek	76-106	120-210
	Waterral	14-15	20-30
	Porseleinhoen	0	1-3
	Kleinst Waterhoen	0	0-2
	Kwartelkoning	2-2	0
	Waterhoen	849-1231	1080-2240
	Meerkoet	734-987	2000-4000
	Ooievaar	0	13-15
	Lepelaar	0	3
	Roerdomp	1-2	6
	Kwak	0	20-30
	Blauwe Reiger	326-440	550-590
	Aalscholver	0	2
	Scholekster	566-679	340-560
	Kluut	124-161	5-6
	Steltkluut	0	0-1
	Bontbekplevier	38-46	0
	Kleine Plevier	137-188	30-38
	Strandplevier	62-83	0
	Kievit	1316-1509	600-960

Broedvogel	RBV	RBV_VA
Wulp	1-1	0-1
Grutto	696-873	290-420
Kemphaan	25-41	0
Houtsnip	3-6	1-2
Watersnip	26-39	0-1
Tureluur	249-318	205-327
Kokmeeuw	743-860	408-607
Stormmeeuw	5-151	17-35
Kleine Mantelmeeuw	1-1	264-538
Zilvermeeuw	2-4	65-128
Visdief	496-625	140-182
Noordse Stern	1-1	0
Kerkuil	0	21-35
Steenuil	20-27	20-30
Ransuil	32-46	39-61
Bosuil	17-20	39-56
Wespendief	0	1
Bruine Kiekendief	6-7	2
Sperwer	0	18-37
Havik	0	24-28
Buizerd	0	68-85
IJsvogel	0	45-57
Groene Specht	1	61-72
Kleine Bonte Specht	1-3	2-4
Grote Bonte Specht	24-32	530-945
Torenvalk	73-92	44-59
Boomvalk	6-9	8-13
Slechtvalk	0	6-7
Grote Alexanderparkiet	0	65-135
Halsbandparkiet	0	580-1430
Wielewaal	14-22	6-10
Gaai	84-136	370-770
Ekster	254-334	1410-2870
Kauw	291-424	2060-4150
Roek	1	7-13
Raaf	0	1-2
Zwarte Kraai	227-312	1150-2380
Zwarte Mees	0-2	1-3
Matkop	54-74	15-30
Glanskop	0-1	0
Pimpelmees	308-463	2960-5990
Koolmees	868-1133	5350-10800
Veldleeuwerik	1584-1885	155-260
Kuifleeuwerik	43-60	0
Baardman	39-45	3-4
Spotvogel	233-304	80-140
Rietzanger	61-81	590-830
Bosrietzanger	662-719	280-580
Kleine Karekiet	1429-1479	1580-3150

EXTRA INFO VOGELATLAS AMSTERDAM

Broedvogel	RBV	RBV_VA
Grote Karekiet	1-1	0
Snor	36	21
Sprinkhaanzanger	35-44	33-59
Huiszwaluw	674-837	490-815
Boerenzwaluw	740-886	815-2150
Oeverzwaluw	131-156	345-770
Fluiter	0	0-2
Fitis	590-721	725-2245
Tijftjaf	377-465	2400-5650
Cetti's Zanger	0	100-170
Staartmees	28-59	300-580
Zwartkop	211-265	2480-5880
Tuinfluiter	359-486	520-1025
Braamsluiper	40-67	165-260
Grasmus	63-92	750-1200
Boomkruiper	76-105	770-1945
Boomklever	0	135-280
Winterkoning	1271-1529	3900-11815
Spreeuw	6912-9534	1270-2600
Grote Lijster	15-19	1-2
Zanglijster	861-1075	800-1640
Merel	4829-6239	5450-11000
Kramsvogel	1	0
Grauwe Vliegenvanger	89-132	41-85
Roodborst	246-349	1600-3250
Blauwborst	1	125-240
Nachtegaal	32-46	95-195
Bonte Vliegenvanger	0	1-2
Zwarte Roodstaart	36-46	75-110
Gekraagde Roodstaart	14-37	1-4
Tapuit	0-1	0
Paapje	0-1	0
Roodborsttapuit	1-2	15-30
Goudhaan	3-7	20-40
Vuurgoudhaan	0	2-5
Heggenmus	852-1058	2260-4620
Huismus	15327-26994	5060-9500
Ringmus	255-394	55-90
Boompieper	0	6-7
Graspieper	366-454	40-50
Gele Kwikstaart	254-342	120-225
Witte Kwikstaart	235-322	420-520
Vink	177-238	1550-3180
Appelvink	0	65-145
Goudvink	0-1	50-75
Groenling	403-556	600-1200
Kneu	345-478	125-250
Putter	92-138	700-1080
Rietgors	252-316	210-355

Negen van deze soorten hadden toen een zeer kleine populatie van minder dan drie paar en/of waren incidenteel broedvogel. Het gaat om Geoorde Fuut, Paapje, Tapuit, Glanskop, Grote Karekiet, Kramsvogel, Noordse Stern, Kwartelkoning en Pijlstaart. Zorgwekkender is het verdwijnen van de overige vijf soorten: Kemphaan, Bontbekplevier, Kuifleeuwerik, Strandplevier en Zomertortel. Beide plevieren verdwenen na de ontwikkeling van het Westelijk Havengebied. Het door hen gewenste pioniermilieu hield op te bestaan. De Kemphaan verdween door intensivering van het graslandbeheer. Met Kuifleeuwerik en Zomertortel gaat het overal slecht, waarschijnlijk spelen daarbij meerdere oorzaken een rol. De Kuifleeuwerik is inmiddels uitgestorven in Nederland. Voor het lot van de Zomertortel als Nederlandse broedvogel moet worden gevreesd.

Grote veranderingen

De gegevens in Tabel 3 laten duidelijk zien dat zich enorme verschuivingen hebben voorgedaan in de talrijkheid van broedvogels in het RBV-gebied. Van maar weinig soorten zijn de aantallen redelijk stabiel. Van de 101 nog niet genoemde soorten zijn er maar tien waarvan het verschil tussen de gemiddelde populatie in beide periodes minder is dan 30%. Zestig soorten zijn met meer dan 30% toegenomen, en 31 soorten zijn met meer dan 30% afgenomen. Acht soorten namen met meer dan 80% af: Patrijs, Watersnip, Kluut, Baardman, Grote Lijster, Gekraagde Roodstaart, Graspieper en Veldleeuwerik. Voor Patrijs, Watersnip, Graspieper en Veldleeuwerik is dat voor een groot deel het gevolg van de intensivering van het grondgebruik. Net als van de

EXTRA INFO VOGELATLAS AMSTERDAM

eerdere genoemde plevieren is voor de Kluut de belangrijkste oorzaak het verdwijnen van benodigd pioniermilieu in het Westelijk Havengebied. Van 44 soorten verdubbelde de populatie ruim. Slechts acht van deze soorten komen met naar schatting minder dan 50 paar voor in het RBV-gebied. Het gaat in volgorde van talrijkheid om Zwarte Mees, Roerdomp, Roek, Krooneend, Roodborsttapuit, Tafeleend, Goudhaan en Bosuil.

Ruim tien keer zoveel

Van 13 soorten vertienvoudigde de populatie ruim. Zes van deze soorten waren in de jaren zeventig met minder dan 10 territoria nog relatief zeldzaam als broedvogel. Het gaat om Goudvink,

De **Grote Bonte Specht** nam het sterkst toe, met meer dan 25 maal

FOTO: ROBERT HEEMSKERK

Groene Specht, Blauwborst, Kleine Mantelmeeuw, Zilvermeeuw en Krakeend. Van de overige zeven soorten nam de Grote Bonte Specht het sterkst toe, met meer dan 25 maal. Het is duidelijk dat deze specht enorm geprofiteerd heeft van het ouder worden en de aanplant van veel nieuwe bomen in het RBV-gebied, hoewel sprake kan zijn geweest van enige ondertelling in de jaren zeventig. Hetzelfde geldt voor Vink (10 maal zo talrijk), Pimpelmees (11 x) en Boomkruiper (14 x). De Grasmus werd bijna 12 maal zo talrijk. Dit zangertje kon herstellen na een stevige populatiedip als gevolg van droogte in de Sahel in de jaren zeventig, het overwinteringsgebied van de soort. De sterke toename van de Zwartkop (16 maal zo talrijk) heeft naast verbossing mogelijk ook te maken met meer struiken in de ondergroei (stikstofdepositie) en klimaatverandering (hogere overleving in de winterkwartieren). Tot slot werd ook de Bergeend in het RBV-gebied meer dan tien keer zo talrijk als broedvogel. In de jaren zeventig was deze fraaie eend nog schaars aanwezig met slechts 12 tot 15 territoria. In de atlasperiode ging het om gemiddeld 150 territoria.

Trek nog eens Vogelatlas Amsterdam uit de kast en vergelijk de gegevens uit dit artikel en de kaarten met aanvullende waarnemingen met de tekst in de atlas van je favoriete soort(en). Veel kijk- en leesplezier!

Nog geen atlas? De voorraad slinkt gestaag. Bestellen doe je eenvoudig via vogelsamsterdam.nl. Voor je eerste exemplaar betaal je als lid van Vogelwerkgroep Amsterdam € 25,- in plaats van € 34,95.